

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**ФАКУЛЬТАТИВИ ЗАНЯТЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ З МОВОЮ
НАЦМЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ**

КОВАЧ НОЕМІ ДЬЄРДЬІВНА

Студентка 4-го курсу

Освітня програма: Середня освіта (українська мова і література)

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник: Маргітич Катерина Євгеніївна,

доцен, кандидат педагогічних наук

Завідувач кафедри: Берегсасі А.Ф.,

доктор з гуманітарних наук, професор, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2025 року

Протокол № _____ / 2025

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ФАКУЛЬТАТИВИ ЗАНЯТЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ З МОВОЮ
НАЦМЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: Ковач Ноемі Дьєрдьівна

студентка IV-го курсу

Освітня програма: Середня освіта (українська мова і література)

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Науковий керівник: Маргітич Катерина Євгеніївна,

доцент, кандидат педагогічних наук

Рецензент: Островський Олександр Олександрович

доктор філософії, доцент кафедри філології

Берегове
2025

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**FAKULTATÍV FOGLALKOZÁSOK UKRÁN NYELVBŐL KÁRPÁTALJA
KISEBBSÉGI NYELVEKEN OKTATÓ ISKOLÁIBAN**

Szakdolgozat

Készítette: Kovács Noémi

IV. évfolyamos Középiskolai oktatás (ukrán nyelv és irodalom)

szakos hallgató

Témavezető: Margits Katalin

docens, a pedagógia tudományok kandidátusa

Recenzens: Osztrovskij Olekszandr

docens, PhD

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.....	10
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ З	
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	10
1.1. Методологічні основи організації факультативів	10
1.2. Роль і значення факультативних курсів у навчальному процесі	12
1.3. Особливості вивчення української мови в школах нацменшин Закарпаття.....	14
1.4. Методологічні підходи до викладання української мови як другої	16
РОЗДІЛ 2.....	19
ОРГАНІЗАЦІЯ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ У ШКОЛАХ НАЦІОНАЛЬНИХ	
МЕНШИН.....	19
2.1. Роль факультативних занять у мовній освіті	19
2.2. Вибір програм і навчальних матеріалів.....	21
2.3. Інтерактивні методи навчання та їх ефективність	24
2.4. Взаємодія учнів, учителів та батьків у процесі факультативного навчання	28
РОЗДІЛ 3.....	31
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАКУЛЬТАТИВНОГО	
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	31
3.1. Основні проблеми запровадження факультативів у школах нацменшин.....	31
3.2. Шляхи вдосконалення факультативного навчання та перспективи його розвитку	33
3.3. Особливості та труднощі в опануванні української мови представниками національних меншин Закарпаття.	37
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	44

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	4
I. FEJEZET.....	10
A FAKULTATÍV MAGYAR NYELVI FOGLALKOZÁSOK ELMÉLETI ALAPJAI.....	10
1.1. A fakultatív foglalkozások szervezésének módszertani alapjai.....	10
1.2. A fakultatív kurzusok szerepe és jelentősége az oktatási folyamatban.....	12
1.3. A magyar nyelv tanításának sajátosságai a kárpátaljai nemzetiségi iskolákban.....	14
1.4. A magyar nyelv mint második nyelv oktatásának módszertani megközelítései.....	16
II. FEJEZET.....	19
A FAKULTATÍV FOGLALKOZÁSOK MEGSZERVEZÉSE A NEMZETISÉGI ISKOLÁKBAN.....	19
2.1. A fakultatív foglalkozások szerepe a nyelvi oktatásban	19
2.2. Programok és tananyagok kiválasztása.....	21
2.3. Interaktív tanítási módszerek és azok hatékonysága.....	24
2.4. A tanulók, tanárok és szülők együttműködése a fakultatív oktatás folyamatában.....	28
III. FEJEZET.....	31
A MAGYAR NYELVŰ FAKULTATÍV OKTATÁS KIHÍVÁSAI ÉS FEJLŐDÉSI KILÁTÁSAI.....	31
3.1. A fakultatív foglalkozások bevezetésének fő problémái a nemzetiségi iskolákban.....	31
3.2. A fakultatív oktatás fejlesztésének lehetőségei és kilátásai.....	34
3.3. A kárpátaljai nemzetiségi kisebbségek nyelvtanulásának sajátosságai és nehézségei.....	37
ÖSSZEFOGLALÓ.....	41
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE.....	44

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що Закарпаття — унікальний регіон України, де проживають представники численних національних меншин, зокрема угорці, румуни, словаки, німці та інші. Така етнокультурна різноманітність зумовлює специфічні виклики в організації освітнього процесу, особливо у викладанні української мови в школах із мовою нацменшин. Питання підвищення якості навчання української мови як державної в закладах освіти з мовами національних меншин є надзвичайно актуальним у контексті освітніх реформ та інтеграції України в європейський освітній простір.

Проблематика дослідження полягає в тому, що, незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених методиці викладання української мови, питання ефективної організації факультативних занять у школах з мовами національних меншин залишається недостатньо вивченим. Відсутність чітких методичних рекомендацій та адаптованих програм призводить до нерівномірного рівня володіння державною мовою серед учнів. Крім того, виникають труднощі з мотивацією учнів до вивчення української мови через домінування рідної мови в освітньому середовищі.

Мета дослідження є виявлення особливостей організації факультативних занять з української мови у школах з мовою національних меншин Закарпаття та обґрунтування шляхів підвищення їх ефективності. Дослідження спрямоване на розробку методичних рекомендацій для вчителів щодо організації факультативів, які сприятимуть поліпшенню мовних компетентностей учнів.

Завдання дослідження:

- проаналізувати сучасний стан організації факультативних занять з української мови в школах нацменшин Закарпаття.
- Дослідити специфіку викладання української мови в контексті багатомовного середовища.
- Розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення факультативної роботи з української мови.
- Виявити ефективні форми та методи організації занять, що сприяють мотивації учнів до вивчення державної мови.

Об'єкт дослідження є процес викладання української мови в закладах загальної середньої освіти з мовою національних меншин у Закарпатській області.

Предмет дослідження є методичні підходи до організації факультативних занять з української мови у школах з мовою національних меншин та їх вплив на мовну компетентність учнів.

У процесі роботи використовувалися такі *методи дослідження*:

- Теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми багатомовної освіти.
- Спостереження за освітнім процесом у школах нацменшин Закарпаття.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Факультативні заняття з української мови відіграють важливу роль у формуванні мовної компетентності учнів, поглибленні їх знань та розвитку комунікативних умінь. Вони забезпечують можливість більш індивідуалізованого підходу до навчання, враховуючи потреби, інтереси та здібності кожного учня. Теоретичні засади організації таких занять базуються на сучасних педагогічних концепціях, які підкреслюють значення мотивації, активної діяльності та інтеграції різних методів навчання. Дослідження у сфері методики викладання української мови свідчать, що факультативи сприяють не лише поглибленому вивченню мовного матеріалу, а й формуванню позитивного ставлення до національної культури та мовної традиції. У даній роботі буде розглянуто основні теоретичні підходи до організації факультативних занять, їх педагогічну мету, зміст і методичні особливості.

У сучасних умовах розвитку освіти особливого значення набуває забезпечення рівних можливостей для здобуття якісної освіти учнями, які належать до національних меншин. Факультативні заняття в школах національних меншин виступають важливим інструментом підтримки мовної та культурної ідентичності, сприяють збереженню національних традицій та формуванню толерантного ставлення до багатоманіття. Організація таких занять потребує врахування специфіки навчального процесу, мовних особливостей учнів, а також методичних підходів, які забезпечують ефективне засвоєння навчального матеріалу. У даному дослідженні розглядаються теоретичні та практичні аспекти організації факультативних занять у школах національних меншин, що спрямовані на розвиток мовних компетенцій і культурного самовизначення учнів.

Факультативне навчання української мови є важливою складовою системи освіти, що сприяє поглибленню знань учнів, розвитку їх комунікативних навичок та формуванню національної ідентичності. Водночас, цей вид навчальної діяльності стикається з низкою викликів, пов'язаних із недостатньою мотивацією учнів, обмеженістю навчальних ресурсів, а також кадровими і методичними проблемами.

Разом з тим, існують вагомі перспективи розвитку факультативного навчання, що відкривають нові можливості для вдосконалення методик викладання, використання інноваційних технологій і створення сприятливих умов для активної участі школярів. У цьому контексті актуальним є дослідження ключових проблем та перспектив, що визначають ефективність організації факультативних занять з української мови в сучасній школі.

Факультативні курси в системі сучасної освіти відіграють важливу роль у формуванні глибоких і системних знань учнів, розвитку їх інтересів та компетентностей, які не завжди можливо повною мірою реалізувати в межах основної навчальної програми. Вони дають змогу розширити освітній простір, індивідуалізувати навчання, сприяють більш глибокому засвоєнню предметного матеріалу та розвитку творчого потенціалу. Особливо це стосується вивчення української мови, яка є не лише засобом комунікації, а й важливим чинником національного самовизначення та культурної ідентичності. Факультативні заняття забезпечують можливість комплексного вивчення мови, включаючи розвиток мовних навичок, орфоепічних і стилістичних особливостей, що сприяє підвищенню рівня мовної компетентності учнів.

Крім того, факультативи виконують важливу виховну функцію, формуючи у молодого покоління повагу до рідної мови, розуміння її ролі у збереженні національної культури та історії. В умовах швидких соціокультурних змін, глобалізації та інформаційної насиченості факультативні курси стають ефективним засобом збереження національної самобутності, активізації мовної діяльності школярів та розвитку їх комунікативної культури. Таким чином, факультативні заняття є невід'ємною частиною навчального процесу, спрямованою на всебічний розвиток особистості і формування національної свідомості.

Вивчення української мови в школах цього регіону має свої особливості, які пов'язані з мовною різноманітністю та культурними особливостями учнів. Українська мова для школярів з національних меншин є не рідною, а другою, що зумовлює специфічні підходи до її викладання та засвоєння. Однією з основних складностей є необхідність балансувати між підтримкою рідної мови і культурної ідентичності учнів та забезпеченням належного рівня володіння державною мовою. У школах нацменшин часто використовується двомовна або багатомовна модель навчання, що потребує від учителів високої методичної підготовки, знання специфіки мовної взаємодії та індивідуальних особливостей учнів. Крім того, вивчення української мови в цьому

контексті пов'язане з додатковими викликами, такими як мовна інтерференція, недостатній мотиваційний рівень, обмеженість мовного середовища.

Проте наявність факультативних занять з української мови в школах нацменшин Закарпаття відкриває широкі можливості для подолання цих труднощів. Факультативи сприяють не лише кращому засвоєнню мовного матеріалу, а й формуванню поваги до української культури, розвитку комунікативних навичок у різних сферах життя. Вивчення української як другої мови в таких умовах набуває особливого значення, оскільки це сприяє інтеграції молодого покоління національних меншин у суспільство та формуванню громадянської позиції.

Викладання української мови як другої потребує застосування спеціальних методологічних підходів, які відрізняються від традиційного навчання рідної мови. У цьому процесі особлива увага приділяється врахуванню лінгвістичних, психолого-педагогічних та соціокультурних аспектів, що впливають на ефективність засвоєння мови.

Одним із провідних підходів є комунікативно орієнтоване навчання, яке ставить на перше місце розвиток умінь і навичок реального спілкування. Такий підхід передбачає інтеграцію різних видів мовленнєвої діяльності — говоріння, слухання, читання і письмо, а також використання автентичних текстів і ситуацій. Це сприяє формуванню в учнів мовної компетентності, яка включає не лише знання граматики, а й здатність адекватно використовувати мову у різних соціальних контекстах.

Іншим важливим методом є диференційований підхід, який враховує індивідуальні особливості учнів — рівень їхньої підготовки, інтереси, мотивацію та психологічні характеристики. Це дозволяє максимально ефективно організувати навчальний процес і підвищити його результативність. Крім того, сучасні методики викладання української як другої мови передбачають активне використання інтерактивних технологій, мультимедійних засобів, а також міжкультурної компоненти, що допомагає учням краще розуміти мовне середовище і соціокультурні особливості мовлення. Вибір програм і навчальних матеріалів для факультативних занять є ключовим фактором, що визначає якість і результативність навчального процесу. Факультативи мають на меті поглиблене вивчення предмета, тому навчальна програма повинна бути гнучкою, адаптованою до потреб учнів та специфіки факультативного формату. Особливо важливо враховувати рівень підготовки учнів, їх інтереси, мотивацію та цілі навчання. Від правильно обраних програм і матеріалів залежить не лише ефективність засвоєння знань, а й розвиток пізнавальної активності, формування навичок

самостійного навчання. Сучасні навчальні матеріали мають бути різноманітними — включати підручники, посібники, інтерактивні ресурси, аудіо- та відеоматеріали, що сприяють кращому засвоєнню інформації. Вибір навчальних засобів також повинен відповідати методичним принципам, які враховують індивідуальні особливості учнів, їхні особливості сприймання інформації, а також сучасні тенденції в освіті, такі як впровадження технологій дистанційного навчання. Особливо актуальним є використання цифрових платформ, які забезпечують динамічну та інтерактивну взаємодію учнів із навчальним матеріалом.

Інтерактивні методи навчання набувають все більшого значення в сучасній педагогіці, особливо у контексті факультативного навчання. Вони спрямовані на активне залучення учнів до навчального процесу, розвиток їх критичного мислення, комунікативних умінь та творчого потенціалу. Інтерактивні технології включають різноманітні форми роботи — дискусії, проєктну діяльність, рольові ігри, групові завдання, мозкові штурми, використання мультимедійних засобів і віртуальних лабораторій. Ефективність інтерактивних методів підтверджується численними дослідженнями, які показують, що такі підходи сприяють глибшому засвоєнню матеріалу, підвищенню мотивації та зацікавленості учнів, формуванню навичок співпраці і відповідальності. Особливо це важливо для факультативних занять, де навчання відбувається поза основною програмою і вимагає більшої самодисципліни і внутрішньої мотивації. Інтерактивні методи створюють умови для активного навчання, роблять процес пізнання більш живим і змістовним.

Взаємодія учнів, учителів та батьків є одним із ключових чинників успішності факультативного навчання. Тісна співпраця між усіма учасниками освітнього процесу забезпечує формування єдиного освітнього середовища, сприяє підвищенню мотивації учнів і покращенню якості навчання. Учителі відіграють роль не лише викладачів, а й наставників, координаторів, які підтримують учнів у їхньому навчальному розвитку. Батьки, зі свого боку, є важливими партнерами, які можуть мотивувати дітей, створювати сприятливі умови для навчання вдома, а також брати участь у плануванні та організації факультативних занять. Відкрита комунікація між учителями та батьками допомагає вчасно виявляти труднощі, коригувати навчальні стратегії, а також формувати позитивне ставлення до навчання. Учні, у свою чергу, мають відчувати підтримку і розуміння з боку дорослих, що сприяє їхній самореалізації та активній участі в освітньому процесі. Злагоджена взаємодія між усіма сторонами створює атмосферу довіри, сприяє розвитку відповідальності та самостійності учнів, що є особливо

важливим у факультативному навчанні. Запровадження факультативних занять у школах національних меншин є важливим напрямком розвитку освіти, спрямованим на підвищення якості навчання та збереження мовної і культурної самобутності. Однак на практиці цей процес стикається з низкою суттєвих проблем, які суттєво впливають на ефективність факультативного навчання. Серед основних труднощів можна виділити недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення, що обмежує можливості для впровадження якісних програм і методичних засобів. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які мають фахову підготовку з методики викладання української мови як другої, ускладнює процес навчання.

Крім того, особливості мовного середовища у школах нацменшин створюють додаткові виклики, пов'язані з низьким рівнем мотивації учнів, мовною інтерференцією, а також потребою враховувати культурні особливості учнівського контингенту. Нерідко відсутність чіткої нормативно-правової бази та недостатня підтримка з боку місцевих органів влади також ускладнюють організацію факультативів. Ці проблеми потребують системного підходу та комплексних рішень, які забезпечать рівні можливості для навчання та розвиток національної свідомості серед молоді. Перспективи розвитку факультативного навчання у школах національних меншин безпосередньо пов'язані з пошуком ефективних шляхів подолання існуючих проблем і впровадження передових педагогічних технологій. Вдосконалення нормативно-правової бази, посилення фінансової підтримки, розробка сучасних адаптованих програм і навчальних матеріалів є першочерговими завданнями. Значну увагу необхідно приділяти підвищенню кваліфікації педагогів, стимулюванню їхньої професійної діяльності, а також створенню умов для обміну досвідом між навчальними закладами різних регіонів. Активне впровадження інтерактивних методів, використання цифрових технологій і мультимедійних ресурсів сприятиме підвищенню зацікавленості учнів та ефективності навчального процесу. Важливо також посилити співпрацю між школою, родиною і місцевою громадою, що створить підтримуюче середовище для учнів та сприятиме формуванню позитивного ставлення до вивчення української мови. У довгостроковій перспективі факультативне навчання має стати складовою системи формальної та неформальної освіти, що сприяє збереженню мовної і культурної самобутності та розвитку толерантності у мультикультурному суспільстві.

РОЗДІЛ. 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Методологічні основи організації факультативів

У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні особливого значення набуває реалізація принципу варіативності, що передбачає індивідуалізацію та диференціацію навчального процесу. Одним із засобів забезпечення цього принципу є впровадження факультативних занять, які дозволяють поглиблювати, розширювати або удосконалювати знання учнів з окремих предметів, зокрема, з української мови.

Факультативні заняття — це форма організації навчальної діяльності, яка здійснюється за вибором учнів і спрямована на задоволення їхніх пізнавальних інтересів, розвиток мовної особистості, мовленнєвої компетентності та творчих здібностей. У контексті навчання української мови факультативи відіграють важливу роль у формуванні стійкої мотивації до вивчення рідної мови, розширенні кругозору, опануванні норм літературної мови та розвитку мовленнєвої культури.

Організація факультативних занять з української мови спирається на низку методологічних принципів. Серед них найважливішими є принцип гуманізації освіти, принцип індивідуалізації навчання, особистісно орієнтований підхід, а також діяльнісний та комунікативний підходи. Принцип гуманізації передбачає орієнтацію навчального процесу на інтереси, потреби та здібності кожної дитини. Саме факультативи створюють можливість для виявлення мовленнєвої обдарованості, надаючи учням змогу обирати теми, що відповідають їхнім інтересам та рівню підготовки.

Особистісно орієнтований підхід до навчання передбачає врахування психологічних особливостей школярів, їхніх інтелектуальних, емоційних і соціальних характеристик. Педагог має створити умови, за яких учні відчуватимуть себе суб'єктами навчального процесу, а не пасивними виконавцями вказівок. Діяльнісний підхід акцентує увагу на тому, що знання формуються не шляхом простого запам'ятовування, а через практичну мовленнєву діяльність. Тому факультативи мають включати різноманітні форми роботи — дискусії, мовні ігри, творчі проєкти, аналіз текстів, редагування, написання есе тощо.

Комунікативний підхід у навчанні української мови є особливо важливим, адже основною метою мовної освіти є формування вміння ефективно і доречно користуватися мовними засобами в різних життєвих ситуаціях. Факультативні заняття дають змогу тренувати ці навички у невимушеній атмосфері, що сприяє вільному мовленнєвому самовираженню.

Цілі та завдання факультативів

Головною метою факультативних занять з української мови є поглиблення знань учнів, розвиток їхньої мовної культури, творчого потенціалу, критичного мислення та комунікативної компетентності. Залежно від змістового наповнення, факультативи можуть бути спрямовані на:

- поглиблене вивчення граматики й орфографії української мови;
- розвиток навичок культури усного й писемного мовлення;
- ознайомлення з історією мови та розвитком її лексичного складу;
- практику стилістичного аналізу текстів;
- формування навичок публічного мовлення та риторики;
- підготовку до ЗНО чи олімпіад.

Завданнями таких занять є також виховання любові до рідного слова, формування мовної свідомості та національної ідентичності. Участь у факультативах сприяє формуванню активної громадянської позиції, адже мова є не лише засобом спілкування, а й носієм культури, історії та ментальності народу.

Змістове наповнення та форми проведення

Факультативні програми мають бути змістовно насиченими, але водночас доступними для розуміння. Їхня структура повинна враховувати вікові та психологічні особливості учнів, передбачати поступове ускладнення матеріалу та опору на вже набутий досвід. Серед можливих тем факультативів: «Творча майстерня слова», «Фразеологічне багатство української мови», «Таємниці орфографії», «Мова як мистецтво спілкування», «Стилістика і культура мовлення» тощо. Форми проведення занять можуть бути різноманітними: тренінги, диспути, майстер-класи, мовні квести, рольові ігри, дебати, презентації проєктів. Використання інтерактивних методик стимулює інтерес учнів, активізує їхню пізнавальну діяльність та сприяє розвитку мовних навичок. Особливу

роль відіграє інноваційний підхід — використання цифрових інструментів, онлайн-платформ, мультимедійного контенту, що підвищує ефективність навчання та відповідає вимогам часу.

Таким чином, факультативні заняття з української мови є невід’ємною складовою сучасного освітнього простору. Вони сприяють формуванню мовної компетентності, розвитку особистості учня, його інтелектуальних та творчих здібностей. Теоретичні засади факультативів ґрунтуються на сучасних педагогічних підходах, що забезпечують їхню результативність та відповідність освітнім потребам школярів. Ефективне впровадження таких занять є важливим кроком на шляху підвищення якості мовної освіти в Україні.

1.2. Роль і значення факультативних курсів у навчальному процесі

У сучасній системі освіти значна увага приділяється розвитку особистісно орієнтованого навчання, що сприяє максимальному розкриттю інтелектуального і творчого потенціалу кожного учня. У цьому контексті важливу роль відіграють факультативні курси, які створюють додаткові можливості для індивідуалізації освітнього процесу та поглиблення знань із окремих навчальних дисциплін.

Поняття та сутність факультативного навчання

Факультативні курси — це форма варіативної складової навчального плану, яка реалізується через вибіркові навчальні модулі, орієнтовані на пізнавальні інтереси, схильності та здібності учнів. Вони спрямовані на поглиблення знань, розвиток критичного мислення, формування предметних і міжпредметних компетентностей [21].

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, факультативи є важливою складовою навчального процесу, яка забезпечує варіативність та гнучкість освітнього змісту [23].

Роль факультативів у розвитку особистості учня

Одним із головних завдань факультативних курсів є створення умов для розвитку інтелектуальних, творчих і комунікативних здібностей учнів. Заняття факультативів зазвичай мають проблемний або дослідницький характер, що стимулює пізнавальну активність та самостійність школярів [6].

Факультативи також сприяють професійному самовизначенню учнів. Обираючи заняття за власним інтересом, школяр отримує змогу перевірити себе в певній галузі знань, оцінити свої сили, виявити схильності до певного виду діяльності [6]. Це особливо важливо у старших класах, коли питання майбутньої професії постає найбільш актуально.

Крім того, факультативи впливають на формування мотивації до навчання. Вони часто мають нестандартні форми проведення (дискусії, тренінги, проєкти, експерименти), що значно підвищує зацікавленість учнів та сприяє кращому засвоєнню знань [13].

Освітнє та соціальне значення факультативних курсів

З освітнього погляду факультативи розширюють базовий зміст предметів, формують навички самостійного набуття знань, критичного аналізу та застосування інформації на практиці. Учні, які відвідують факультативні курси, демонструють вищі результати в олімпіадах, конкурсах і державній підсумковій атестації [14].

У соціальному вимірі факультативні курси сприяють розвитку комунікативної культури, вмінню працювати в команді, взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу. Вони часто мають міждисциплінарний характер, що сприяє формуванню цілісної картини світу та глибшому розумінню навчального матеріалу.

Варто зазначити, що факультативи відіграють важливу роль у формуванні громадянської активності учнів, вихованні патріотизму, поваги до культурної спадщини. Наприклад, факультативи з української мови та літератури можуть включати вивчення мовного етикету, діалектології, літературної творчості, що розширює уявлення про національну культуру [9].

Умови ефективної реалізації факультативного навчання

Для того щоб факультативи виконували покладену на них функцію, необхідне дотримання кількох важливих умов:

- **Якісне методичне забезпечення** — розробка програм, підручників, зошитів і посібників, адаптованих до вікових і пізнавальних особливостей учнів;
- **Професійна підготовка вчителя** — педагог має володіти не лише предметними знаннями, а й методиками активного, інтерактивного, проєктного навчання;

- **Гнучкість і варіативність програм** — зміст факультативу має оновлюватися відповідно до потреб часу, інтересів учнів та освітніх трендів;
- **Наявність зворотного зв'язку** — оцінювання не обов'язково має бути формалізованим; важливішими є самооцінка, рефлексія та формувальне оцінювання [1].

Отже, факультативні курси посідають важливе місце в структурі сучасного навчального процесу. Вони виступають ефективним інструментом реалізації варіативної складової освіти, сприяють поглибленню знань, розвитку компетентностей та соціалізації особистості. Правильна організація факультативного навчання забезпечує високий рівень мотивації до навчання, активізацію пізнавальної діяльності та формування всебічно розвиненої особистості, готової до викликів ХХІ століття.

1.3. Особливості вивчення української мови в школах нацменшин Закарпаття

У багатонаціональному регіоні, яким є Закарпаття, проблема мовної освіти має особливе значення. Тут компактно проживають угорці, румуни, словаки, ромські громади та інші національні меншини. У такому мовному середовищі забезпечення якісного вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти з мовами навчання національних меншин є як державною потребою, так і складним педагогічним завданням.

Мовна ситуація в Закарпатті

Закарпаття — унікальний регіон за своїм етнолінгвістичним складом. Як пише державна служба статистики України «За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, представники національних меншин становлять близько 20% населення області, зокрема угорці — понад 12%». Більшість шкіл з навчанням мовами меншин функціонують саме в прикордонних районах — Берегівському, Виноградівському, Ужгородському, Тячівському.

У школах із викладанням мовами меншин (найчастіше угорською та румунською) вивчення української мови здійснюється як окремий предмет. Проте ефективність його засвоєння нерідко є нижчою порівняно зі школами з українською мовою навчання. Це зумовлено низкою чинників: недостатньою кількістю годин, обмеженими мовними практиками в позашкільному середовищі, особливостями методики викладання, а також соціолінгвістичними бар'єрами [7].

Проблеми викладання української мови в школах меншин

Однією з головних проблем є мовна інтерференція, коли на мовлення учнів українською мовою значно впливають норми рідної мови — угорської чи румунської. Це проявляється в граматичних, фонетичних, лексичних помилках, які важко викоринити без відповідних лінгводидактичних підходів [5].

Інша проблема — обмежена мовна практика. У багатьох громадах учні рідко спілкуються українською поза межами школи, адже в побуті, ЗМІ, навіть в офіційному діловодстві переважає рідна мова громади. Це суттєво ускладнює процес мовної соціалізації [30].

Нерідко виникає і психологічний бар'єр, пов'язаний із низькою мотивацією до вивчення української як неосновної мови спілкування. Учні не завжди усвідомлюють необхідність високого рівня володіння державною мовою для подальшої соціальної адаптації, навчання у вишах та професійної реалізації.

Методичні підходи та шляхи подолання труднощів

Для підвищення ефективності вивчення української мови в школах національних меншин необхідне комплексне вирішення педагогічних, методичних і соціокультурних завдань. Важливу роль відіграє використання **комунікативного підходу**, коли українська мова вивчається не лише як система знань, а як інструмент живого спілкування [19].

Диференціація навчання також є необхідною умовою — педагог має адаптувати навчальні матеріали до рівня підготовки учнів, використовувати візуалізацію, опори, переклад, елементи порівняння мов. Ефективними є інтерактивні методи — рольові ігри, групові проєкти, ситуаційні вправи, які стимулюють мовну активність.

Важливою ініціативою стало затвердження оновленої редакції Закону України «Про освіту», де визначено, що представники національних меншин мають право на навчання рідною мовою поряд із державною. Водночас передбачається поетапне збільшення частки предметів, що викладаються українською мовою, особливо в базовій і старшій школі [10]. Також вагому роль відіграє **позакласна мовна практика** — участь у мовних гуртках, конкурсах, олімпіадах, таборах з україномовним середовищем. Такі форми сприяють зниженню страху перед мовленням та формуванню позитивного ставлення до мови.

Отже, вивчення української мови в школах національних меншин Закарпаття має специфіку, зумовлену етнокультурним складом населення, соціолінгвістичними умовами та освітніми практиками. Для забезпечення якісної мовної освіти необхідне впровадження адаптивних методик навчання, підтримка позашкільного мовного середовища, підвищення кваліфікації педагогів та розвиток позитивної мотивації в учнів. Успішна реалізація мовної політики у багатонаціональному регіоні можлива лише за умови взаємоповаги, толерантності та поєднання державних інтересів із потребами національних громад.

1.4. Методологічні підходи до викладання української мови як другої

У сучасних умовах глобалізації та активної міжкультурної комунікації дедалі актуальнішою стає проблема викладання державної мови як другої. Для України ця проблема набуває особливого значення в контексті полікультурності суспільства, коли значна частина населення є представниками національних меншин або має іншу рідну мову. Викладання української мови як другої мови — це не лише дидактичне завдання, а й потужний інструмент інтеграції, соціалізації та формування громадянської ідентичності. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є визначення методологічних підходів, які забезпечують ефективне та результативне засвоєння української мови у школах із мовами національних меншин, а також у середовищах, де українська не є мовою повсякденного спілкування.

Сутність поняття «українська мова як друга»

Під поняттям «українська мова як друга» розуміється процес вивчення мови не як рідної, а як тієї, яка набувається в результаті навчання й використовується в офіційних, навчальних, комунікативних та соціокультурних сферах [31]. Вивчення другої мови передбачає наявність уже сформованої рідної мовної системи, що створює особливі умови засвоєння: відбувається постійне співставлення, інтерференція, виникає потреба в перекладацьких стратегічних операціях.

На відміну від іноземної, друга мова функціонує в безпосередньому соціальному оточенні, що створює додаткові можливості для занурення в мовне середовище, але водночас накладає і складнощі, пов'язані з регіональним домінуванням інших мов (наприклад, угорської чи румунської в Закарпатті та на Буковині) [12].

1. Комунікативний підхід

Комунікативна методика — одна з провідних у сучасному мовному навчанні. Вона базується на тому, що мова вивчається не для відтворення теоретичних знань, а як інструмент реального спілкування. Навчання будується на реальних комунікативних ситуаціях, моделюванні життєвих діалогів, інтеракції учня з мовним середовищем.

Під час викладання української як другої мови комунікативний підхід сприяє долаттю мовного бар'єру, формуванню навичок швидкого реагування, автентичного вживання лексичних та граматичних структур. Важливою є роль візуалізації, аудіо- та відеоматеріалів, навчальних ігор, проєктної роботи, що особливо ефективно працює в молодшій і середній школі [19].

2. Когнітивно-дискурсивний підхід

Цей підхід передбачає навчання мови як засобу опрацювання інформації, формування логічного мислення, здійснення пізнавальної діяльності. Учень не просто запам'ятовує мовні форми, а навчається використовувати їх у різних когнітивних та дискурсивних ситуаціях — у доповідях, рефератах, інтерв'ю, коментарях, презентаціях.

Особливої актуальності цей підхід набуває у старшій школі, де необхідно формувати мовленнєво-комунікативні компетенції на рівні дискурсу. Завдання педагога — створити умови для осмислення учнями функціональних особливостей української мови в різних сферах: офіційно-діловій, науковій, публіцистичній, художній [15].

3. Інтегрований підхід

Викладання української мови як другої часто потребує інтеграції з іншими предметами (історією, географією, мистецтвом) для формування цілісного мовно-культурного простору. У цьому контексті ефективними є міжпредметні проєкти, аналіз медіатекстів, спільне вивчення тем, що мають міждисциплінарне значення (наприклад, «Культура мого краю», «Історія мови», «Екологічні проблеми України»).

Інтеграція сприяє переносу мовних знань у нові ситуації, формуванню компетенцій, що відповідають вимогам Нової української школи [24].

4. Діалог культур як методологічна основа

Концепція діалогу культур передбачає, що вивчення української мови має здійснюватися з урахуванням і повагою до рідної мови та культури учнів. Це означає уникнення тиску та знецінення іншої мовної ідентичності. Навпаки, завдання вчителя — створити міжкультурний діалог, де українська мова постає як засіб порозуміння, взаємодії, співпраці.

У навчальному процесі це реалізується через порівняльний аналіз фразеології, традицій, пісень, літератури, що дозволяє формувати у школярів відчуття причетності до спільного культурного простору України [2].

Практичні аспекти реалізації методології

На практиці викладання української як другої мови потребує ретельного добору навчальних матеріалів, побудованих на принципах доступності, поступовості та мотиваційного підходу. Особливо важливою є адаптація підручників, з урахуванням мовних рівнів учнів та їхнього соціокультурного досвіду.

У сучасних школах ефективним є використання **змішаного навчання** (blended learning), де поєднуються традиційні методи з онлайн-платформами. Наприклад, платформи «Всеукраїнська школа онлайн» або «Lingva.Skills» дозволяють закріплювати навички самостійної мовної діяльності. Також важливо організовувати **мовні табори**, розмовні клуби, театральні студії, які створюють природні умови для мовної практики та одночасно знижують рівень стресу, пов'язаного з використанням «нерідної» мови.

Таким чином, викладання української мови як другої вимагає глибоко продуманих методологічних підходів, які враховують не лише мовні особливості учнів, а й соціокультурні, когнітивні та психологічні чинники. Комунікативна орієнтація, дискурсивна активність, міжкультурна толерантність та індивідуалізація навчання мають стати основою сучасної методики. В умовах багатокультурного середовища ефективність мовної освіти значною мірою визначає рівень інтеграції особистості в суспільство, її можливості у сфері освіти, кар'єри та громадської активності. Саме тому методологія викладання української як другої мови потребує постійного вдосконалення, інноваційного підходу та відкритості до змін.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ У ШКОЛАХ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

2.1. Роль факультативних занять у мовній освіті

В умовах багатонаціонального суспільства України, де представники національних меншин складають значну частину населення, важливим є питання забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Окрім основної навчальної програми, важливу роль у розвитку мовних та культурних компетенцій учнів відіграють факультативні заняття, які дозволяють учням поглиблено вивчати предмети, що стосуються української мови, культури та історії. Вони є важливим елементом вивчення української мови в школах національних меншин, оскільки забезпечують додаткові можливості для засвоєння знань та формування позитивного ставлення до української культури.

Факультативні заняття — це додаткові уроки, що організовуються поза основною навчальною програмою для поглибленого вивчення предметів або освоєння нових знань. У контексті навчання української мови в школах національних меншин факультативи можуть стати важливим інструментом, що сприяє формуванню мовної компетентності учнів, які не володіють українською як рідною.

Завдяки факультативним заняттям учні можуть подолати мовний бар'єр, навчитися володіти українською на більш високому рівні, а також ознайомитися з культурними та історичними аспектами, що є важливими для їх соціалізації в українському суспільстві. Вони також допомагають розвивати критичне мислення, збільшують мотивацію до навчання та дозволяють учням проявляти творчі здібності.

Психолого-педагогічні аспекти факультативних занять

Організація факультативних занять потребує особливого підходу, оскільки в таких групах учні часто мають різний рівень знань і мовних навичок. Важливою умовою є врахування психологічних аспектів: рівня мовної мотивації учнів, їхніх інтересів та культурних особливостей. Особливо в школах національних меншин необхідно дотримуватись принципу культурної чутливості, а також створювати комфортне середовище для навчання, що буде сприяти подоланню мовного бар'єру.

Методика викладання на факультативних заняттях повинна бути адаптована до мовного рівня учнів, використовуючи інтерактивні методи, ігри, творчі завдання та діалогові форми. Це дозволяє не тільки покращити мовленнєві навички, а й стимулювати інтерес до предмету.

Факультативи як засіб розвитку мовної компетенції

У школах національних меншин факультативні заняття можуть мати на меті як розвиток знань з української мови, так і поглиблене вивчення літератури, історії, традицій, що допомагає учням краще адаптуватися до навчання в українськомовному середовищі.

Вивчення української мови. На факультативних заняттях учні мають можливість вдосконалювати мовленнєві навички: граматику, лексику, вимову, а також вивчати українську літературу. Це важливо для створення цілісної мовної карти, де кожен учень може засвоїти українську в контексті власної культури.

Історія та культура України. Одним із важливих аспектів факультативних занять є знайомство з історією, культурою та традиціями України. У школах національних меншин ці теми можуть бути особливо актуальними для формування громадянської ідентичності та інтеграції учнів у українське суспільство.

Творчі курси, зокрема театральні студії, літературні гуртки, допомагають учням розвивати комунікативні навички та підвищують мовну активність. Використання таких методів на факультативних заняттях є ефективним способом залучення учнів до активного вивчення мови через творчість.

Моделі організації факультативних занять у школах національних меншин

Факультативні заняття можуть бути організовані різними способами, в залежності від потреб учнів, умов навчального закладу та доступних ресурсів. Ось кілька моделей:

Індивідуальні заняття. Цей підхід дає можливість адаптувати програму під конкретного учня, що особливо корисно для школярів з різним рівнем знань. Індивідуальний підхід сприяє кращому засвоєнню матеріалу, а також дозволяє врахувати особисті інтереси та мотивацію учня.

Групові заняття. Групова форма навчання дозволяє створити мовне середовище, де учні можуть практикувати свої навички в реальних комунікативних ситуаціях. Ці заняття зазвичай мають форму дискусій, рольових ігор, творчих завдань, що сприяють розвитку мовленнєвої активності.

Воркшопи та літературні студії. Організація факультативів у форматі воркшопів дозволяє учням взаємодіяти з фахівцями, вдосконалюючи свої навички в атмосфері творчості та співпраці. Літературні студії допомагають учням не лише вивчати літературу, а й розвивати креативність, написання есе, статей, що також є важливою складовою навчання.

Виклики в організації факультативних занять у школах національних меншин

Однією з основних проблем є мовний бар'єр, з яким стикаються учні, що не мають достатнього рівня володіння українською мовою. Для подолання цієї проблеми необхідно використовувати методики, що сприяють поступовому введенню української мови через засвоєння базових мовних навичок.

Психологічні бар'єри. Деякі учні можуть мати низьку мотивацію до вивчення української мови через недостатній рівень зацікавленості або через страх зробити помилки. Важливо створювати підтримувальне середовище, де учні відчуватимуть себе комфортно під час навчання.

Кадрові питання. У школах національних меншин може бути обмежена кількість кваліфікованих вчителів української мови, що є серйозною проблемою для забезпечення високого рівня навчання. Тому необхідна підготовка спеціалістів, які мають досвід роботи в багатокультурному середовищі.

Організація факультативних занять у школах національних меншин є важливим елементом освітнього процесу, який дозволяє поглиблено вивчати українську мову та культуру, сприяючи інтеграції учнів у суспільство. Такий підхід дозволяє не лише покращити мовні навички, а й підвищити рівень громадянської ідентичності серед учнів, що є необхідним у сучасному багатонаціональному суспільстві. Водночас важливо враховувати культурні особливості учнів, їхні мовні бар'єри та психологічні потреби для ефективної організації навчання.

2.2. Вибір програм і навчальних матеріалів

Вибір навчальних програм та матеріалів є ключовим етапом організації освітнього процесу, особливо коли йдеться про викладання української мови в школах. В умовах, коли система освіти постійно розвивається, питання вибору програм, що відповідають сучасним вимогам, актуальне як для вчителів, так і для адміністрації навчальних

закладів. Правильний підхід до цього вибору може значно покращити якість навчання, стимулюючи учнів до більш глибокого засвоєння матеріалу.

1. Роль програм і навчальних матеріалів у навчальному процесі

Навчальні програми та матеріали є основними засобами, за допомогою яких передається знання учням. Програми визначають загальні принципи та вимоги до навчання, а навчальні матеріали виступають як інструменти реалізації цих принципів на практиці. У контексті викладання української мови важливо правильно підібрати як навчальну програму, так і додаткові матеріали, що можуть допомогти учням у засвоєнні мовних знань.

Програми мають бути адаптованими до вікових особливостей учнів, враховувати їхній рівень мовної підготовки та культурні особливості. Це особливо важливо в школах, де учні є представниками національних меншин, адже для них українська мова є другою, і тому навчання потребує спеціального підходу та використання відповідних матеріалів.

2. Ключові критерії для вибору навчальної програми

Вибір програми для навчання української мови має ґрунтуватися на ряді критеріїв, серед яких:

- Відповідність навчальним стандартам. Програма повинна бути складена відповідно до державних стандартів освіти та рекомендацій Міністерства освіти і науки України (МОН) щодо вивчення української мови в школах.
- Адаптованість до мовних рівнів учнів. У школах національних меншин важливо вибирати програми, що дозволяють поступово підвищувати рівень володіння мовою, зважаючи на специфіку навчання учнів, які мають різний мовний досвід [21].
- Інтеграція культурних компонентів. Важливим аспектом є включення в програму тем, які знайомлять учнів з українською літературною традицією, історією та культурою. Це сприяє формуванню повноцінної мовної особистості [2].
- Гнучкість програми. Програма повинна передбачати можливість коригування на основі індивідуальних потреб учнів, щоб забезпечити гнучкість навчального процесу.

3. Вибір навчальних матеріалів

Поряд з програмою важливу роль у навчанні відіграють навчальні матеріали. Вибір таких матеріалів залежить від багатьох факторів, серед яких:

- Типи матеріалів. Це можуть бути підручники, посібники, аудіовізуальні матеріали, електронні ресурси та інші джерела інформації. Кожен тип матеріалів має свої переваги, і важливо правильно поєднувати їх для досягнення максимального ефекту [22].
- Відповідність рівню учнів. Матеріали мають бути зрозумілими і доступними для учнів, враховувати їхній рівень знань та мовні можливості. Наприклад, для учнів початкових класів потрібно використовувати простіші матеріали з яскравими ілюстраціями та ігровими елементами, а для старших — більш складні тексти та завдання на розвиток критичного мислення [19].
- Інтерактивність і мультимедійність. В сучасному навчанні важливо використовувати інтерактивні матеріали, що дозволяють учням активно взаємодіяти з навчальним контентом. Це може бути використання програмних продуктів для вивчення мови, онлайн-платформ для розвитку лексичних і граматичних навичок або мобільних додатків для тренування вимови [4].
- Міжпредметні зв'язки. Використання матеріалів, які одночасно охоплюють різні навчальні дисципліни (наприклад, українська мова і література), дозволяє створювати більш цілісну картину світу для учнів і стимулює їхню зацікавленість вивченням української мови.

4. Методи роботи з навчальними матеріалами

Вибір навчальних матеріалів важливий, але не менш важливою є методика роботи з ними. Педагоги повинні використовувати різноманітні методи і стратегії для забезпечення ефективного засвоєння матеріалу:

- Застосування проектної роботи. Учні можуть працювати над різноманітними проектами, які дозволяють глибше пізнати українську культуру та мову, розвиваючи навички письма, дослідження та аналізу.
- Групові дискусії та рольові ігри. Це дозволяє учням вивчати мовні конструкції через практичне застосування, що є важливим для розвитку мовної практики. Такі методи дозволяють створювати реальні комунікативні ситуації, що значно підвищує мотивацію учнів [25].

- Інтерактивні вправи та онлайн ресурси. Застосування інтерактивних вправ через спеціалізовані платформи (наприклад, Quizlet, Duolingo) дозволяє учням активно практикувати українську мову в контексті сучасних технологій.

5. Проблеми та виклики у виборі програм і навчальних матеріалів

Незважаючи на численні переваги правильного вибору навчальних програм і матеріалів, існують і певні проблеми:

- Обмеженість матеріалів. Не завжди існують навчальні матеріали, які відповідають специфічним потребам школярів з національних меншин. Це вимагає від педагогів творчого підходу до створення або адаптації навчальних ресурсів.
- Необхідність у додаткових ресурсах. Враховуючи специфіку навчання української мови як другої, потрібно залучати додаткові ресурси, що допомагають інтегрувати учнів у мовне середовище, наприклад, мультимедійні засоби або методики інтенсивного вивчення мови.
- Підготовка педагогів. Для ефективного використання обраних програм і матеріалів необхідно, щоб педагоги мали достатню кваліфікацію і знання сучасних методик. Підготовка вчителів є важливим аспектом, що забезпечує якісне викладання.
- Вибір програм і навчальних матеріалів є основним етапом організації освітнього процесу, який визначає якість навчання української мови, особливо в школах національних меншин. Програми повинні бути гнучкими, відповідати мовним потребам учнів та враховувати культурні аспекти. Водночас, навчальні матеріали мають бути інтерактивними, сучасними і доступними для учнів різних рівнів знань.
- Забезпечення належного вибору навчальних матеріалів, а також використання сучасних методів і стратегій навчання, сприятиме підвищенню рівня володіння українською мовою серед учнів і розвитку їхньої мовної та культурної компетентності.

2.3. Інтерактивні методи навчання та їх ефективність

Сучасне суспільство потребує від освітніх установ нових підходів до навчання, здатних задовольнити вимоги глобалізації, технологічного прогресу та розвитку критичного

мислення учнів. Одним із таких підходів є використання інтерактивних методів навчання. Ці методи не тільки підвищують мотивацію учнів до навчання, але й допомагають створювати умови для їх активної участі у навчальному процесі, що дозволяє забезпечити глибоке розуміння та засвоєння матеріалу.

Інтерактивні методи навчання відображають зміну парадигми в освіті, де учень виступає не просто як пасивний спостерігач, а як активний учасник процесу, що сприяє формуванню навичок 21-го століття, таких як співпраця, комунікація, творчість та критичне мислення [16].

Поняття інтерактивних методів навчання

Інтерактивні методи навчання — це методи, які сприяють активному залученню учнів до процесу навчання через різноманітні форми взаємодії, комунікації та співпраці. Вони включають використання різноманітних технологій, ігор, проектів, рольових ігор, дискусій і практичних завдань, що дозволяють створювати реальні умови для розвитку умінь і навичок.

Інтерактивність навчання полягає в активному спілкуванні учнів з учителем, з однокласниками, а також з інформаційними ресурсами, що значно підвищує рівень їхнього залучення та зацікавленості у навчальному процесі. Такий підхід дає можливість не лише ефективно засвоювати матеріал, а й розвивати соціальні навички, креативність і незалежне мислення [17].

Типи інтерактивних методів

Існує велика кількість інтерактивних методів, серед яких можна виокремити декілька основних типів:

- **Проектні методи**

Проектні методи навчання передбачають розв'язання практичних завдань, створення продукту або дослідження певної теми. Проектна діяльність стимулює учнів до самостійного пошуку інформації, формує навички планування, аналізу та презентації результатів [6]. Вона може бути індивідуальною або груповою, що забезпечує розвиток комунікативних навичок і вміння працювати в команді.

Проектні методи особливо ефективні в розвитку критичного мислення учнів, адже вони дозволяють не тільки засвоїти теоретичний матеріал, але й застосувати його на практиці.

Вони використовуються в багатьох сучасних освітніх закладах, оскільки заохочують учнів до творчості та інновацій [8].

- Рольові ігри

Рольові ігри — це один із найпоширеніших інтерактивних методів. Вони передбачають відтворення учнями реальних або вигаданих ситуацій, що дає можливість глибше зануритися в тему, а також розвивати емоційну інтелігентність, комунікативні навички та здатність до вирішення проблем. Застосування рольових ігор дозволяє учням не лише практикувати мову, а й розвивати соціальні взаємини [3]. Цей метод є особливо корисним у вивченні мов, оскільки він дає учням можливість зануритися в мовну ситуацію, де вони мають застосувати свої знання на практиці. Рольові ігри також сприяють розвитку креативного мислення та вмінню знаходити нестандартні рішення.

- Дискусії та дебати

Дискусії та дебати є важливими інструментами для розвитку критичного мислення і здатності до аргументації. Вони вимагають від учнів не тільки знань з певної теми, а й уміння будувати логічні та переконливі аргументи, слухати та взаємодіяти з опонентами [15]. Цей метод особливо ефективний у вивченні гуманітарних дисциплін, таких як література та історія, оскільки він стимулює учнів до глибокого осмислення матеріалу. Дискусії також сприяють розвитку комунікативних навичок, зокрема уміння переконливо висловлювати свої думки, слухати та поважати думки інших. Вони допомагають формувати навички самостійного навчання, оскільки учні вчаться працювати з інформацією, відбирати найважливіше та презентувати свої ідеї.

- Ігрові методи

Ігрові методи в навчанні є потужним інструментом для розвитку когнітивних та емоційних навичок. Ігри можуть бути як фізичними, так і інтелектуальними, і сприяють не тільки активізації розумової діяльності, а й покращенню мотивації учнів. Ігри створюють ситуації, в яких учні можуть не лише навчатися, а й розвиватися, отримуючи задоволення від процесу навчання [16]. Ігрові методи включають в себе використання таких форматів, як навчальні комп'ютерні ігри, настільні ігри, квест-ігри тощо. Вони ефективні при вивченні мов, оскільки створюють реальні ситуації для практики мови в неформальних умовах.

Ефективність інтерактивних методів

Інтерактивні методи навчання мають низку переваг, що робить їх надзвичайно ефективними в освітньому процесі. До основних переваг належать:

- **Підвищення мотивації учнів.** Завдяки активному залученню учнів у навчальний процес через інтерактивні методи, вони стають більш мотивованими до навчання. Коли учні самі активно залучаються до процесу, вони не тільки краще засвоюють матеріал, але й отримують задоволення від навчання.
- **Розвиток навичок критичного мислення.** Інтерактивні методи, такі як дебати чи проектна робота, сприяють розвитку аналітичних здібностей учнів, вміння логічно мислити та будувати аргументи. Вони дозволяють учням не тільки запам'ятовувати факти, а й аналізувати їх, порівнювати різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення [16].
- **Зміцнення соціальних зв'язків.** Багато інтерактивних методів сприяють розвитку командної роботи, оскільки учні часто працюють в групах. Це допомагає формувати у них навички співпраці, комунікації та взаємодії, що є важливими для особистісного розвитку.
- **Індивідуалізація навчання.** Інтерактивні методи дозволяють враховувати індивідуальні потреби учнів, їхній рівень підготовки та інтереси. Це особливо важливо для учнів з різними рівнями знань, адже кожен учень може працювати в зручному для нього темпі та на своєму рівні [6].

Проблеми та виклики в застосуванні інтерактивних методів

Незважаючи на численні переваги інтерактивних методів, їх застосування має й певні труднощі:

- **Необхідність в додаткових ресурсах.** Для ефективного впровадження інтерактивних методів потрібні додаткові ресурси, такі як комп'ютери, програмне забезпечення, спеціалізовані платформи тощо.
- **Підготовка вчителів.** Для того, щоб інтерактивні методи стали ефективними, вчителі повинні бути не лише кваліфікованими, а й готовими до змін у своєму викладацькому стилі. Потрібно також навчити їх застосовувати новітні технології в класі.

- **Часові обмеження.** Інтерактивні методи часто потребують більше часу для підготовки і проведення уроків, що може бути обмеженням для вчителів, які працюють за звичайним розкладом.

Інтерактивні методи навчання є надзвичайно ефективними інструментами, які дозволяють підвищити мотивацію учнів, розвивати їхнє критичне мислення та комунікативні навички. Вони сприяють створенню активного, зацікавленого та творчого підходу до навчання, що є необхідним у сучасному світі. Водночас застосування цих методів вимагає додаткових ресурсів і підготовки вчителів, але переваги, які вони дають, значно переважають можливі труднощі.

2.4. Взаємодія учнів, учителів та батьків у процесі факультативного навчання

Факультативне навчання є важливою складовою освітнього процесу, що дає учням можливість поглибити знання з окремих дисциплін або освоїти нові навички. Важливим аспектом у факультативному навчанні є взаємодія між учнями, учителями та батьками. Ця взаємодія створює умови для успішного засвоєння матеріалу, сприяє розвитку особистісних якостей учнів та забезпечує комплексний підхід до їхнього навчання. У цьому контексті важливими є такі елементи, як взаємна підтримка, комунікація та участь усіх сторін у процесі навчання.

Інтеграція учнів, учителів та батьків у спільний освітній процес є важливою умовою ефективності факультативного навчання, оскільки саме ця співпраця дозволяє учням не лише засвоювати матеріал, але й формувати цінні життєві навички, такі як самостійність, відповідальність та критичне мислення [28].

Роль учителів у факультативному навчанні

Учителі є основними провідниками знань у процесі факультативного навчання. Вони не лише передають навчальний матеріал, а й організовують навчальний процес, мотивують учнів до самостійної роботи та залучають до активної участі в обговореннях та проектах. Важливим є те, що учитель повинен бути гнучким у підході до кожного учня, враховувати його інтереси та потреби, адаптуючи методи викладання відповідно до цього [29].

Завданням учителя є створення комфортної атмосфери для навчання, де учні можуть виражати свої думки, ставити питання і отримувати конструктивні відповіді. Під

час факультативних занять учитель повинен також підтримувати індивідуальність учнів, заохочувати їх до творчості, дослідницької діяльності та самостійного пошуку рішень. Такий підхід допомагає учням не лише вивчити конкретні знання, але й розвивати навички, які вони зможуть застосувати в реальному житті [29].

Водночас важливою є й роль учителя в комунікації з батьками учнів. Тісна співпраця між учителем і батьками дає можливість оперативно вирішувати проблеми, що виникають у процесі навчання, і забезпечує підтримку учня з боку всіх учасників освітнього процесу.

Важливість взаємодії учнів та батьків

Взаємодія учнів і батьків є не менш важливою, оскільки батьки можуть виступати не тільки як підтримка в освоєнні навчального матеріалу, але й як мотиваційний фактор. Батьки мають бути активними учасниками процесу навчання, не лише забезпечуючи необхідні умови для самостійної роботи своїх дітей, а й активно підтримуючи їх інтереси та амбіції.

Однією з основних функцій батьків є створення сприятливого психологічного клімату вдома, що стимулює дитину до навчання. Вони можуть допомогти учням організувати час для виконання домашніх завдань, а також підтримувати інтерес до тих дисциплін, які вивчаються на факультативних заняттях. Взаємодія з учителем дозволяє батькам краще розуміти, як їхня дитина взаємодіє з навчальним матеріалом, а також виявляти можливі труднощі та допомагати їх вирішувати [28].

Батьки також можуть сприяти розвитку у своїх дітей навичок самостійного навчання, що є важливою складовою процесу факультативного навчання. Вони можуть стимулювати дітей до розвитку критичного мислення, допомагати їм у виборі цікавих проектів чи тем для досліджень, а також підтримувати мотивацію до досягнення високих результатів.

Роль учнів у факультативному навчанні

Учні є активними учасниками процесу факультативного навчання, і від їхнього ставлення до навчання залежить успіх цього процесу. Важливо, щоб учні були зацікавлені в предметі, активно брали участь у заняттях, виконували домашні завдання та виявляли ініціативу в навчанні.

Оскільки факультативне навчання надає можливість учням поглибити свої знання в обраній галузі, вони повинні демонструвати готовність до самостійної роботи, дослідження теми та висловлення власних думок. Залучення учнів до процесу прийняття рішень, обрання тем для проектів або досліджень дозволяє їм відчувати більшу відповідальність за результати навчання [6].

Особливу роль у цьому процесі відіграє розвиток у учнів навичок самостійного навчання та самоорганізації, що є необхідними в умовах сучасного освітнього середовища. Залучення учнів до активного обговорення тем, участь у групових проектах або ролевих іграх допомагає не тільки вивчати матеріал, а й розвивати важливі соціальні та когнітивні навички.

Співпраця між учителями, учнями та батьками

Співпраця між учителями, учнями та батьками є ключовим фактором у досягненні успіху в факультативному навчанні. Усі три сторони повинні активно взаємодіяти, обмінюватися інформацією та працювати на спільну мету — забезпечення якісного навчання та розвитку учнів.

Учителі мають забезпечити відкриту комунікацію з батьками, регулярно інформуючи їх про прогрес учнів, результати факультативних занять, а також можливі труднощі в навчанні. Водночас батьки повинні бути готові підтримувати своїх дітей і надавати їм необхідну допомогу в навчанні вдома, допомагаючи впоратися з труднощами та зберігаючи мотивацію до подальшого розвитку.

Зі свого боку, учні повинні бути готові до активної участі в процесі навчання, виконувати завдання, висловлювати свої думки та активно взаємодіяти з учителями та однокласниками. Вони повинні розуміти важливість своєї участі у факультативних заняттях і приймати відповідальність за результати свого навчання.

Взаємодія учнів, учителів та батьків у процесі факультативного навчання є важливим фактором успіху цього навчального процесу. Тісна співпраця між усіма сторонами дозволяє створити сприятливі умови для розвитку учнів, покращує їхні навчальні результати та сприяє формуванню важливих особистісних якостей. Важливою умовою успіху є забезпечення відкритої та конструктивної комунікації, підтримка інтересів і потреб учнів з боку як учителів, так і батьків. Саме в такій співпраці формується позитивна мотивація до навчання, яка є необхідною для досягнення високих результатів у навчанні та розвитку.

РОЗДІЛ 3.

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАКУЛЬТАТИВНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1. Основні проблеми запровадження факультативів у школах нацменшин

Викладання факультативних дисциплін у школах з мовами національних меншин відіграє важливу роль у загальній системі освіти, адже воно сприяє соціальній адаптації учнів, підтриманню міжкультурного порозуміння та розвитку мовних умінь. Особливу значущість набуває вивчення української мови як факультативного предмета, що не лише покращує рівень мовної підготовки школярів, але й формує в них усвідомлення національної належності та громадянську ідентичність. Реалізація факультативних курсів у навчальних закладах з мовами національних меншин супроводжується рядом труднощів, що стосуються як організаційних аспектів, так і змістового наповнення.

Основними проблемами є:

1. **Відчутна нестача кваліфікованих педагогів**, які достатньою мірою володіють як українською мовою, так і мовою національної меншини. Це створює труднощі у викладанні окремих навчальних дисциплін та негативно впливає на загальну якість освіти. Особливо гостро проблема проявляється в регіонах із щільним проживанням національних спільнот, де спостерігається брак учителів, обізнаних із сучасними методиками викладання української мови як другої. [5].
2. **Відсутність адаптованих навчальних програм**. Факультативні курси здебільшого не забезпечені окремими навчальними планами, створеними з урахуванням початкового мовного рівня учнів, для яких українська не є рідною. Також виникають складнощі з адаптацією навчального контенту до мовного та культурного середовища певної національної меншини. Відсутність підручників і методичних посібників мовами меншин – особливо для новітніх або міждисциплінарних факультативів – суттєво ускладнює роботу педагогів і підвищує їхнє навантаження. [17].
3. **Брак сучасних підручників та матеріалів**. Однією з найгостріших проблем при впровадженні факультативного вивчення української мови у школах з мовами

навчання національних меншин є відсутність якісних, сучасних та адаптованих до мовного рівня учнів навчальних матеріалів. У багатьох випадках учителі змушені самостійно підбирати, перекладати або створювати навчальні ресурси, витрачаючи на це значну кількість часу та зусиль. Відсутність типових програм, актуальних підручників, зошитів для практичних завдань, інтерактивних вправ та дидактичних матеріалів ускладнює як процес підготовки до занять, так і ефективне викладання. Особливо гостро ця проблема відчувається в умовах переходу до нових освітніх стандартів та інтеграції цифрових технологій у навчальний процес. Без належного методичного забезпечення викладання мови втрачає системність, а сам факультатив ризикує перетворитися на формальність, що не забезпечує реального прогресу в мовній підготовці учнів. [17].

4. **Низька мотивація учнів.** В умовах факультативної форми навчання частина учнів не сприймає курс української мови як важливу складову освітнього процесу, вважаючи його другорядним або навіть зайвим. Через відсутність оцінювання або обов'язкового статусу предмета багато хто ставиться до занять формально, що призводить до низького рівня зацікавленості, пасивної участі в навчальному процесі та, зрештою, неефективного засвоєння матеріалу. Такий підхід знижує загальний потенціал факультативу як інструменту мовної інтеграції та розвитку [5].

Перспективи:

1. **Впровадження інтерактивних методів.** Сучасні інформаційно-комунікаційні технології — зокрема електронні підручники, онлайн-платформи, мобільні додатки та віртуальні класи — створюють сприятливі умови для впровадження нових, інтерактивних форм навчання української мови. Завдяки таким засобам учні можуть працювати в індивідуальному темпі, брати участь у віртуальних симуляціях, тестах, інтерактивних іграх, а також отримувати миттєвий зворотний зв'язок. Це дозволяє зробити навчання більш цікавим, доступним і адаптованим до потреб сучасних дітей, зокрема тих, для кого українська не є рідною. Такий підхід сприяє не лише підвищенню мотивації учнів, а й більш глибокому та усвідомленому засвоєнню мовного матеріалу [4].

2. **Підвищення кваліфікації вчителів.** Одним із ключових напрямів розвитку факультативного навчання української мови у школах національних меншин є систематичне підвищення професійного рівня педагогів. Державні та міжнародні освітні ініціативи — зокрема курси, тренінги, онлайн-вебінари та програми академічної мобільності — створюють можливості для опанування новітніх методик викладання української мови як другої. Такі програми не лише підвищують фахову компетентність учителів, а й формують у них міжкультурну чутливість, необхідну для ефективної роботи в полікультурному освітньому середовищі. Завдяки цьому вчителі здатні краще адаптувати навчальний процес до потреб учнів, що належать до різних етнокультурних груп, сприяючи таким чином інтеграції та збереженню культурної ідентичності одночасно [22].

Впровадження факультативних курсів з української мови в школах з навчанням національних меншин є важливим засобом для інтеграції учнів, розвитку їх мовних навичок та формування громадянської ідентичності. Водночас цей процес стикається з низкою серйозних проблем, серед яких слід виокремити низьку мотивацію учнів, нестачу кваліфікованих викладачів, брак сучасних навчальних матеріалів і обмежені ресурси.

Вирішення цих труднощів можливе за умови комплексного підходу, який включає розробку адаптованих навчальних програм, підвищення професійної підготовки педагогів, впровадження інноваційних методів навчання і використання цифрових технологій, а також системну підтримку з боку держави та місцевих громад. Важливо також створити сприятливе мотиваційне середовище для учнів, щоб факультативні заняття з української мови сприймалися як цінна можливість для особистого і соціального розвитку, а не як додаткове навантаження.

Таким чином, лише за умови скоординованих дій освітян, державних органів та батьківської спільноти факультативи з української мови можуть стати ефективним засобом інтеграції та збереження культурного різноманіття в Україні.

3.2. Шляхи вдосконалення факультативного навчання та перспективи його розвитку

Факультативне навчання в сучасній школі є важливим компонентом освітнього процесу, оскільки дозволяє реалізувати індивідуальний підхід до навчання та сприяє

розвитку ключових компетентностей учнів. Проте в умовах швидких змін у суспільстві актуальним є вдосконалення цього напрямку освіти з урахуванням міжнародного досвіду та потреб учнів. Сучасна школа покликана створювати умови для всебічного розвитку учнів, що передбачає не тільки засвоєння базових знань, але й формування навичок критичного мислення та самостійності [29]. Факультативні заняття є інструментом, який сприяє розширенню освітніх можливостей, але їхня ефективність залежить від кількох чинників: методичного забезпечення, професійної підготовки педагогів та матеріально-технічної бази.

Шляхи вдосконалення факультативного навчання

1. **Розробка нових методичних рекомендацій.** Важливо створити гнучкі програми, які враховують інтереси учнів та особливості регіону.
2. **Підвищення професійної кваліфікації педагогів.** Регулярне проведення семінарів та тренінгів дозволяє вчителям освоїти інноваційні підходи до викладання факультативів.
3. **Забезпечення інтеграції з основною програмою.** Систематичний підхід до організації факультативів дозволяє поглиблювати знання з базових предметів, що сприяє успішності учнів у зовнішньому незалежному оцінюванні (ЗНО)
4. **Залучення учнів до планування програм.** Інтерактивні форми навчання, розроблені з урахуванням інтересів школярів, підвищують мотивацію та залученість.

Перспективи розвитку факультативного навчання

1. **Впровадження дистанційних факультативів.** Цифрові ресурси дозволяють організувати заняття навіть у віддалених регіонах, що значно розширює доступ учнів до якісної освіти [16].
2. **Міжнародне співробітництво.** Завдяки участі у програмах Erasmus+ українські школи можуть переймати досвід європейських країн у організації факультативного навчання.
3. **Розвиток співпраці з громадськими організаціями.** Культурні центри можуть забезпечувати методичну підтримку та сприяти збереженню мовної ідентичності учнів національних меншин [29].

Таким чином, вдосконалення факультативного навчання потребує системного підходу та активного залучення всіх учасників освітнього процесу. Інтеграція з основною програмою, підвищення кваліфікації педагогів та міжнародна співпраця сприятимуть реалізації якісного факультативного навчання в Україні.

На думку дослідників, українська мова виконує не лише комунікативну функцію та сприяє пізнанню культурних надбань, але й слугує засобом самовираження особистості. Вона формує естетичні почуття, розвиває інтелектуальні здібності учнів, зокрема пам'ять, логічне мислення, творчу уяву та креативність. За допомогою мови засвоюються моральні цінності, формуються власні переконання та орієнтири.

З огляду на державний статус української мови, а також основні стратегічні документи, що регулюють мовну освіту, сучасні науково-методичні концепції навчання вимагають глибокого опанування мовних норм, підвищення культури мовлення та вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів. Це передбачає перехід від знаннєвого підходу до компетентнісного, а також застосування нових дидактичних та методичних підходів.

Факультативні заняття відіграють важливу роль. По-перше розвиває індивідуальні здібності учнів, це дуже важливо а саме у ХІ ст. коли учні занурені у віртуальний світ. Якщо учні можуть вибрати теми відповідно до своїх інтересів тоді вони можуть себе самореалізувати, і можуть вивчити глибше українську мову як предмет. По-друге підвищує мотивацію учні. Я вважаю, щоб мотивувати покоління альфа є дуже складною.

Як і науковці писали у своїй роботі «Основи синтаксису» сучасна школа повинна забезпечувати учнів умінями та компетентностями ХХІ століття, що є актуальними в сьогодишньому суспільстві. Для досягнення цього необхідно змінити як зміст навчання, так і результати освітнього процесу, а також оновити методики викладання. Новітній підхід орієнтований на партнерські стосунки та наставницьку підтримку між учителем та учнями, що сприяє розвитку критичного мислення, самоповаги та впевненості в собі.

Освітній процес доцільно спрямовувати на формування в учнів навичок, які відповідають їхнім віковим особливостям та забезпечують здатність розв'язувати життєві проблеми. Однією з актуальних тенденцій сучасної освіти є впровадження компетентнісного підходу в процес формування змісту та організації освітнього процесу. Цей підхід спрямований на розвиток предметних компетентностей та формування ключових умінь учнів. Він закріплений у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, реалізований у Концепції Нової української школи та

конкретизований у навчальних програмах для учнів 5–9 та 10–11 класів закладів загальної середньої освіти.

Використання державної мови як ключової компетентності є однією з основних засад Нової української школи. Завдяки опануванню цієї компетентності в учнів формується позитивне ставлення до української мови як державної, що сприяє усвідомленню її ролі як складової національної ідентичності та готовності використовувати її в різних сферах життя. Для якісного опанування української мови необхідно не лише знати лексичні, стилістичні та морфологічні норми, а й глибоко розуміти основи синтаксису. У шкільному курсі української мови синтаксис займає важливе місце, оскільки саме на цьому рівні мовної системи відбувається взаємодія різних розділів мовознавства.

Синтаксична компетентність є центральною складовою мовної освіти, адже забезпечує формування знань, умінь і навичок, що необхідні учням у повсякденному житті. Серед синтаксичних одиниць головну роль відіграє речення, яке виступає найменшою комунікативною одиницею, що відображає фонетичні, словотвірні, семантичні, морфологічні та стилістичні особливості мови.

Заняття гуртка з української мови у закладі загальної середньої освіти сприяють розширенню знань учнів, усвідомленому та глибокому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку навичок усного та письмового мовлення. Програма гуртка «Основи синтаксису» спрямована на формування інтересу до вивчення синтаксису, забезпечує спадкоємність у викладанні української мови, а також сприяє поглибленню філологічної освіти учнів, особливо тих, хто обирає філологічну спеціалізацію.

Запропонована програма є комплексною та охоплює основні розділи синтаксису, що вивчаються в 8–11 класах. Вона передбачає навчання протягом року з розрахунком одного заняття на тиждень, що допомагає вчителям організувати роботу з вивчення та закріплення синтаксичних знань.

У програмі гуртка «Основи синтаксису» висвітлюються використання комп'ютерних технологій, зокрема таких програм: MS Word, MS Excel, MS Power Point тощо. Це може звернути увагу покоління альфа. Програму гуртка розраховано на навчальний рік (35 год, одне заняття на тиждень).

Як зазначають фахівці програма має орієнтовний характер, тому керівник гуртка може змінювати порядок та зміст навчальних тем, а також самостійно визначати кількість годин з урахуванням рівня підготовки учнів та їхніх інтересів. Основна мета

розвитку української освітньої системи полягає у створенні сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації кожного учня як свідомого громадянина України.

3.3. Особливості та труднощі в опануванні української мови представниками національних меншин Закарпаття.

Закарпаття є регіоном, де проживають численні національні меншини: угорці, румуни, словаки, романи та інші. Унікальність цього краю зумовлює особливі умови мовної освіти. Незважаючи на законодавчо закріплений статус української мови як державної, на практиці виникають труднощі з її опануванням серед представників нацменшин.

Особливості вивчення української мови

Національні меншини Закарпаття часто мають можливість здобувати освіту рідною мовою, що позитивно впливає на збереження культурної ідентичності, але водночас може призводити до недостатнього рівня володіння українською мовою. Як зазначають дослідники, в угорських та румунських школах області навчання здійснюється переважно рідною мовою, що призводить до певної ізольованості від мовного середовища.

Проблеми опанування української мови

1. **Мовна ізоляція:** Багато шкіл національних меншин функціонують на базі рідної мови, що обмежує практику використання української. Це призводить до недостатньої мотивації вивчення державної мови .
2. **Методичні труднощі:** Навчальні програми часто не враховують специфіку мовного середовища Закарпаття. Педагоги не завжди мають достатню підготовку для викладання української як другої мови, що знижує ефективність навчання. С. Черничко та С. Мельник у свої монографії пишуть, « *труднощі виникають насамперед організації навчального процесу та методичного забезпечення*».
3. **Психологічні бар'єри:** Учні національних меншин іноді відчувають дискомфорт через відмінності у вимові та акцентах, що впливає на їхню впевненість у мовленнєвих навичках.

4. **Ставлення до мови:** Існують випадки упередженого ставлення до української як мови навчання, що зумовлено як історичними, так і соціально-культурними чинниками.

Шляхи подолання труднощів

1. **Інтеграція мовного компоненту:** Важливо запровадити інтегровані заняття, де українська мова використовується разом з рідною в контексті вивчення різних предметів.
2. **Підвищення кваліфікації педагогів:** Залучення фахівців із методики викладання української як другої мови сприятиме ефективному подоланню мовних бар'єрів [22].
3. **Культурні заходи:** Організація мовних клубів, фестивалів та мовних обмінів сприятиме формуванню позитивного ставлення до української мови [7].

Отже, вивчення української мови національними меншинами Закарпаття потребує системного підходу, який враховуватиме мовну специфіку регіону та потреби учнів. Підвищення кваліфікації педагогів, впровадження інтегрованих методик та культурно-мовні заходи сприятимуть подоланню труднощів у навчанні державної мови.

У 2023 року було розроблена програма з участю Фідкевич О. Л, Снегірьова В. В., Бакуліна Н. В., Давидюк Л. В. методичний посібник під назвою «Науково-методичні засади реалізації моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин». Другому розділі «Модель багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин» зазначають, критерії багатомовної освіти:

1. Мета і зміст навчання і відповідно сутність моделі (субмерсійна, підтримуюча, імерсійна, елітарна тощо);
2. Мовний репертуар учнів в родині і в соціумі;
3. Статус виучуваних мов в суспільстві і на міжнародному рівні;
4. Соціально-культурний статус населення, який спілкується певною мовою;
5. Наявність виучуваних мов в освітній програмі закладу освіти;

6. Особливість взаємодії цих мов у шкільному курікулумі (одночасність або послідовність навчання, форми інтеграції тощо);
7. Можливість навчання рідною мовою на початковому етапі навчання, впродовж усього періоду навчання;
8. Використання виучуваних мов у процесі оволодіння змістом немовних предметів;
9. Лінгво-дидактична характеристика мов (спорідненість, традиції навчання або вивчення);
10. Рівень володіння вчителями виучуваних мов (чи є вони носіями мови);
11. Використання виучуваних мов у екзаменаційному процесі [8].

Зазначені критерії були враховані під час розробки моделі багатомовної освіти, представленій у посібнику. Вони також можуть стати орієнтиром для розробки альтернативних моделей для конкретних освітніх закладів. Модель багатомовної освіти передбачає гармонійне поєднання мови меншини та державної мови (мови більшості) у навчальному процесі, що базується на принципі часткової двобічної імерсії (занурення). Такий підхід сприяє досягненню належного функціонального рівня володіння обома мовами. Під час вивчення іноземної мови також застосовуються імерсійні технології, зокрема метод CLIL, що використовується для засвоєння предметного змісту інших навчальних дисциплін. У межах цієї моделі імерсія розглядається як метод навчання, спрямований на створення багатомовного середовища, що забезпечує ефективне формування багатомовної компетентності учнів. Відсутність такого середовища ускладнює рівномірне опанування мов. Хоча багатомовне середовище, створене в навчальному закладі, є певною мірою «штучним», важливо враховувати реальну мовну ситуацію в регіоні та індивідуальні потреби учнів при виборі моделі багатомовної освіти. Метод імерсії має чимало переваг: сприяє швидкому розширенню словникового запасу, покращенню навичок слухання та мовлення, зняттю мовного бар'єру, а також позитивно впливає на когнітивний розвиток дитини. Однак досягнення таких результатів можливе лише за умови систематичного використання імерсійного методу та індивідуальної підтримки учнів, які стикаються з труднощами при вивченні кількох мов одночасно. Запропонована модель також передбачає можливість реалізації відроджувальної імерсії. У тих випадках, коли соціолінгвістичний статус рідної мови не дозволяє використовувати її як основну мову навчання, вона може вивчатися як окремий предмет (факультатив), але з активним застосуванням у виховній діяльності. Це сприяє

опануванню мови та підвищенню мотивації до її вивчення. Особливо актуальним є такий підхід для мов деяких корінних народів України (наприклад, гагаузів, ромів, урумів, ромеїв), що не мають належної системної підтримки з боку держави, науково-дидактичного супроводу та якісних методичних матеріалів для їх запровадження в освітній процес.

ВИСНОВКИ

Факультативні заняття з української мови в школах національних меншин Закарпаття є важливою складовою освітнього процесу, що сприяє поглибленню мовної компетентності учнів, інтеграції в українське суспільство та збереженню національної ідентичності. Вони допомагають подолати мовні бар'єри, підтримують мотивацію до вивчення державної мови та створюють умови для гармонійного поєднання культурного різноманіття регіону. Водночас, ефективність факультативного навчання залежить від якісного підбору програм і матеріалів, застосування сучасних методик, а також тісної взаємодії між учителями, учнями та батьками.

Незважаючи на наявні виклики, такі як недостатнє фінансування, мовні особливості учнів та кадрові проблеми, факультативи залишаються дієвим інструментом формування мовної компетенції і громадянської свідомості. Подальший розвиток факультативного навчання вимагає комплексного підходу, врахування регіональних особливостей і впровадження інноваційних методів викладання. Завдяки цьому факультативні заняття з української мови зможуть ефективно виконувати свою освітню, виховну та інтеграційну функції, сприяючи збереженню культурної самобутності національних меншин і зміцненню єдності українського суспільства.

Факультативні заняття з української мови є важливою формою організації навчальної діяльності, що відповідає сучасним педагогічним вимогам і спрямована на реалізацію принципів варіативності, індивідуалізації та диференціації навчального процесу. Вони створюють умови для задоволення пізнавальних інтересів учнів, розвитку їхньої мовної особистості, творчих здібностей і комунікативної компетентності. Завдяки застосуванню гуманістичних, особистісно орієнтованих, діяльнісних і комунікативних підходів факультативи формують мотивацію до вивчення української мови, розширюють мовний кругозір учнів і сприяють розвитку мовленнєвої культури.

Факультативні курси відіграють ключову роль у навчальному процесі як інструмент гнучкої організації освіти, що дозволяє розширити зміст навчання та підвищити його якість. Вони стимулюють інтелектуальний і творчий розвиток школярів, підтримують професійне самовизначення та формують активну громадянську позицію. Для ефективного реалізації факультативів необхідні якісне методичне забезпечення, висока кваліфікація вчителів, гнучкість програм і сучасні педагогічні технології.

Факультативні заняття з української мови є невід'ємною складовою сучасної освіти, що сприяє формуванню всебічно розвиненої, мовно компетентної особистості, готової до успішної самореалізації у суспільстві XXI століття. Закарпаття є унікальним багатонаціональним регіоном з різноманітним етнолінгвістичним складом, де компактно проживають угорці, румуни, словаки, роми та інші національні меншини. Мовна ситуація тут характеризується значною присутністю мов меншин у повсякденному житті, що створює складні умови для якісного вивчення української мови як державної. В школах із мовами навчання національних меншин українська мова викладається як окремий предмет, проте ефективність її засвоєння обмежена через соціолінгвістичні бар'єри, недостатню мовну практику поза школою та особливості методики викладання.

Для покращення ситуації необхідно впроваджувати сучасні дидактичні підходи, що базуються на комунікативній методиці, інтеграції культур, індивідуалізації навчання і розвитку мотивації учнів. Важливим є також забезпечення підтримки позашкільних мовних практик і формування толерантного міжкультурного діалогу. Лише системне поєднання державної мовної політики з врахуванням інтересів національних меншин сприятиме успішній соціалізації, інтеграції та мовному розвитку учнів Закарпаття.

Факультативні заняття відіграють важливу роль у мовній освіті, особливо в умовах багатонаціонального суспільства України, де вони сприяють поглибленому вивченню української мови, культури та історії. Вони забезпечують додаткові можливості для подолання мовного бар'єру, розвитку мовної компетентності та формування позитивного ставлення до української культури, що є важливим для соціалізації учнів з національних меншин. Правильна організація факультативних занять, з урахуванням психолого-педагогічних аспектів, культурної чутливості та застосування інтерактивних методів, сприяє підвищенню мотивації до навчання та розвитку творчих здібностей учнів. Різноманітні моделі проведення факультативів — індивідуальні заняття, групові уроки, воркшопи — дозволяють адаптувати навчальний процес до потреб кожного учня.

Вибір навчальних програм і матеріалів є ключовим чинником успішності мовної освіти. Програми мають бути адаптованими до рівня учнів, відповідати державним стандартам і враховувати культурні особливості. Сучасні інтерактивні та мультимедійні матеріали, а також різноманітні методи роботи з ними, підвищують ефективність засвоєння знань і розвиток комунікативних навичок. Водночас виклики, пов'язані з мовним і психологічним бар'єрами, недостатньою кількістю кваліфікованих

педагогів і обмеженістю матеріалів, потребують системного підходу до їх подолання. Забезпечення якісної організації факультативних занять, раціонального вибору програм і навчальних ресурсів сприятиме формуванню мовної компетентності учнів, їх інтеграції в українське суспільство та розвитку їхньої громадянської ідентичності.

Отже, факультативне навчання в сучасній школі виступає важливим інструментом для реалізації індивідуального підходу, розвитку ключових компетентностей учнів та формування їхньої мовної ідентичності. Вдосконалення цього напрямку вимагає комплексного підходу, що передбачає оновлення методичних рекомендацій, підвищення кваліфікації педагогів, інтеграцію факультативів з основною навчальною програмою та активне залучення учнів до процесу планування. Особливу увагу слід приділити розвитку багатомовної освіти, зокрема в регіонах із національними меншинами, таких як Закарпаття. Запровадження моделей, що базуються на принципах імєрсії та підтримки рідної мови, сприятиме подоланню мовних бар'єрів, збереженню культурної ідентичності й одночасному опануванню державної мови. Таким чином, інтеграція сучасних освітніх підходів, врахування соціокультурного контексту та використання інноваційних технологій забезпечать якісне та ефективне факультативне навчання, що сприятиме всебічному розвитку особистості, формуванню громадянської свідомості та успішній соціалізації учнів у сучасному суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. **Особистісно орієнтоване виховання: теоретико-технологічні засади.** — К.: Либідь, 2015.
2. Богуш А. М. **Мова і культура: діалог у полікультурному середовищі //** Освітній простір України. — 2016. — №4. — С. 40–45.
3. Бондаренко Неллі Володимирівна. Теорія, методика, освітня практика. Анотований покажчик друкованих праць : бібліографічно-реферативне видання Київ: Фенікс, 2024. 164 с.
4. Борисенко В. В. Сучасні технології в освіті. Частина 1. Сучасні технології навчання. Київ: УМО, 2020.
5. В. В. Сагарда, М. Ю. Токар, В. С. Фернега. Освітньо-виховані проблеми національних меншин Закарпаття. – Ужгород, 2000.
6. Гнатенко І. С. **Роль учнів у навчальному процесі факультативного навчання.** — Одеса: Літера, 2019.
7. Гриценко Т. П. **Українська мова в школах з мовами навчання національних меншин: проблеми і перспективи //** Освітній дискурс. — 2018. — №2. — С. 12–18.
8. Дубовик, Світлана Григоріївна та Семеній, Наталія Олегівна (2024) Застосування сучасних онлайн-сервісів із метою розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)» (5(23)). с. 232-245.
9. Заболотна О. В. **Факультативні курси як засіб поглиблення знань учнів з української мови //** Українська мова і література в школі. — 2020. — №4. — С. 8–12.
10. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
11. Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 18 травня 2017 року. – Том 1. Педагогічні науки. – Бердянськ : БДПУ, 2017. – 258 с.
12. Калініна Л. М. **Методика викладання української мови як другої: проблеми та перспективи //** Педагогічна думка. — 2019. — №1. — С. 19–25.

13. Клокар Н. І. **Індивідуалізація навчання у загальноосвітньому закладі.** — К.: Шкільний світ, 2016.
14. Кобзар Н. В. **Факультативне навчання: теорія і практика** // Педагогічна думка. — 2019. — №1. — С. 34–39.
15. **Когнітивно-дискурсивні підходи до викладання української мови як другої** - <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>
16. Коломієць Н. А. Застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів: (дидактичний аспект) : монографія / Наталія Коломієць ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. — Умань : Візаві, 2020. — 216 с.
17. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018
18. Литвинова С. О. **Комунікативний підхід у вивченні української мови в умовах полікультурного середовища** // Педагогічна думка. — 2017. — №4. — С. 29–34.
19. Литвинова С. О. **Комунікативний підхід у навчанні державної мови у школах з мовами національних меншин** // Мовознавство. — 2017. — №2. — С. 33–39.
20. Литвинова С. О. **Методи навчання української мови як другої** // Педагогіка. — 2019. — № 3. — С. 34-39.
21. Мелентьев О.Б. Теорія і методика позашкільної освіти : навч.посіб. Умань. АЛМІ, 2021. 182с.
22. Методичні рекомендації щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які здійснюють профорієнтаційну роботу у закладах загальної середньої освіти, в тому числі з учнями з ООП - https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/kopyya_mr_proforientaczijna_robota_5_5.pdf
23. МОН України. **Державний стандарт базової середньої освіти.** — 2020. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua>
24. МОН України. **Концепція Нової української школи.** — 2018. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua>
25. Наталія Михайлівна та Глазова, Олександра Павлівна (2024) Ігрові технології на уроках української мови в контексті компетентнісного навчання Перспективи та інновації науки (9(43)). с. 153-166.
26. Наталія Романчук **Компетентнісний підхід в освіті: концепції, суть, зміст**

27. **Особливості мовної інтерференції в школах з угорською мовою навчання** - <https://www.academia.edu>
28. Петренко І. П. **Факультативи як ефективний засіб поглибленого навчання.**
— Харків: Педагогічне вид-во, 2021.
29. Романюк С.З. Методологічні засади підготовки підручників української мови для шкіл з навчанням мовами національних меншин / // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. - 2019. - №3 (326) травень. - С. 250 - 261
30. Слюсаренко І. Г. **Соціолінгвістичні проблеми мовної освіти у регіонах з компактним проживанням національних меншин** // Мовознавство. — 2021. — №1. — С. 56–60.
31. Сучасні підходи до вивчення української мови як другої у школах з мовами національних меншин / За ред. І. Кононенко. — К.: Педагогічна преса, 2020. — 112 с.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az ukrán nyelv fakultatív órák a Kárpátalján élő nemzeti kisebbségek iskoláiban az oktatási folyamat fontos részét képezik. Ezek hozzájárulnak a tanulók nyelvi kompetenciájának elmélyítéséhez, az ukrán társadalomba való integrációhoz, valamint a nemzeti identitás megőrzéséhez. Segítenek a nyelvi akadályok leküzdésében, ösztönzik az államnyelv tanulása iránti motivációt, és elősegítik a régió kulturális sokszínűségének harmonikus egyesítését, ugyanakkor a fakultatív oktatás hatékonysága függ a tantervek és tananyagok minőségi kiválasztásától, a modern módszertanok alkalmazásától, valamint a tanárok, diákok és szülők közötti szoros együttműködéstől. A meglévő kihívások – például az alulfizettség, a tanulók nyelvi sajátosságai és a tanárhiány – ellenére a fakultatív órák hatékony eszközei a nyelvi kompetencia és a polgári tudatosság kialakításának. A fakultatív oktatás további fejlesztése átfogó megközelítést igényel, figyelembe véve a regionális sajátosságokat, valamint az innovatív tanítási módszerek bevezetését. Ennek révén az ukrán nyelvi fakultatív órák hatékonyan képesek ellátni oktatási, nevelési és integrációs feladataikat, elősegítve a nemzeti kisebbségek kulturális önazonosságának megőrzését és az ukrán társadalmi egység megerősítését.

Az ukrán nyelvi fakultatív órák a tanulási tevékenység olyan fontos formáját jelentik, ami megfelel a korszerű pedagógiai elvárásoknak, és a változékonyság, az egyénre szabott megközelítés és a differenciált tanítás alapelveinek megvalósítására irányul. Ezek lehetőséget biztosítanak a tanulók megismerési érdeklődésének kielégítésére, nyelvi személyiségük, kreatív képességeik és kommunikációs kompetenciájuk fejlesztésére. A humanista, személyiségközpontú, cselekvésorientált és kommunikatív megközelítések alkalmazása révén a fakultatív órák motivációt keltenek az ukrán nyelv tanulása iránt, bővítik a diákok nyelvi látókörét és hozzájárulnak a beszédkultúra fejlesztéséhez. A fakultatív kurzusok kulcsszerepet játszanak az oktatási folyamatban, mint a rugalmas oktatásszervezés eszközei, amelyek lehetővé teszik a tananyag tartalmának bővítését és a tanítás minőségének javítását. Serkentik a tanulók intellektuális és kreatív fejlődését, támogatják a pályaválasztást és kialakítják az aktív polgári hozzáállást. A fakultatív órák hatékony megvalósításához szükséges a megfelelő módszertani háttér, a tanárok magas szintű képzettsége, a tantervek rugalmassága és a korszerű pedagógiai technológiák alkalmazása.

Az ukrán nyelvi fakultatív órák elválaszthatatlan részét képezik a modern oktatásnak, amely elősegíti a sokoldalúan fejlett, nyelvileg kompetens személyiség kialakítását, aki készen áll a XXI. századi társadalomban való sikeres önmegvalósításra. Kárpátalja egyedülálló,

soknemzetiségű régió, amely etnolingvisztikai szempontból sokszínű, és ahol a magyarok, románok, szlovákok, romák és más nemzeti kisebbségek kompakt módon élnek együtt. A nyelvi helyzetet a kisebbségi nyelvek jelentős jelenléte jellemzi a mindennapi életben, ami megnehezíti az ukrán, mint államnyelv minőségi elsajátítását. A nemzeti kisebbségi nyelvű iskolákban az ukránt külön tantárgyként tanítják, de az elsajátítás hatékonyságát korlátozzák a szociolingvisztikai akadályok, az iskolán kívüli nyelvhasználat hiánya, valamint a tanítás módszertanának sajátosságai.

A helyzet javítása érdekében korszerű didaktikai megközelítések bevezetésére van szükség, amelyek a kommunikatív módszertanon, a kultúrák integrációján, az egyéni tanulás támogatásán és a tanulók motivációjának fejlesztésén alapulnak. Fontos a nyelvi gyakorlás iskolán kívüli lehetőségeinek biztosítása és a toleráns, interkulturális párbeszéd kialakítása. Csak az államnyelv-politika és a nemzeti kisebbségek érdekeinek szisztematikus összehangolása segítheti elő a kárpátaljai tanulók sikeres szocializációját, integrációját és nyelvi fejlődését.

A fakultatív órák fontos szerepet játszanak a nyelvi oktatásban, különösen Ukrajna soknemzetiségű társadalmában, ahol hozzájárulnak az ukrán nyelv, kultúra és történelem mélyebb megismeréséhez. További lehetőségeket biztosítanak a nyelvi akadályok leküzdésére, a nyelvi kompetencia fejlesztésére és a pozitív attitűd kialakítására az ukrán kultúra iránt, ami fontos a kisebbségi tanulók szocializációja szempontjából. A fakultatív órák megfelelő szervezése, a pszichológiai-pedagógiai szempontok figyelembevételével, a kulturális érzékenység és az interaktív módszerek alkalmazása növeli a tanulási motivációt és a diákok kreatív képességeit.

A fakultatív órák különböző modelljei – egyéni órák, csoportos foglalkozások, workshopok – lehetővé teszik az oktatás a tanulók igényeihez való igazítását. A tantervek és tananyagok kiválasztása kulcsfontosságú tényezője a nyelvtanítás sikerének. A tananyagokat a tanulók szintjéhez kell igazítani, meg kell felelniük az állami szabványoknak, és figyelembe kell venniük a kulturális sajátosságokat. A modern interaktív és multimédiás anyagok, valamint a velük való munka változatos módszerei növelik a tudás elsajátításának hatékonyságát és a kommunikációs készségek fejlődését. Azonban a nyelvi és pszichológiai akadályok, a szakképzett pedagógusok hiánya és az anyagok korlátozottsága rendszerszintű megközelítést igényelnek.

A fakultatív órák minőségi megszervezése, a tantervek és tananyagok racionális kiválasztása elősegíti a tanulók nyelvi kompetenciájának kialakulását, az ukrán társadalomba való integrációjukat és polgári identitásuk fejlődését.

Tehát a fakultatív oktatás a modern iskola fontos eszköze az egyéni megközelítés megvalósítására, a tanulók kulcskompetenciáinak fejlesztésére és nyelvi identitásuk kialakítására. Ennek fejlesztése átfogó megközelítést igényel: a módszertani ajánlások megújítását, a pedagógusok képzésének fejlesztését, a fakultatív órák integrálását az alaptantervbe és a tanulók aktív bevonását a tervezés folyamatába. Különös figyelmet kell fordítani a többnyelvű oktatás fejlesztésére, különösen a nemzeti kisebbségekkel rendelkező régiókban, mint például Kárpátalján. Az nyelvi elmerülés elvén és az anyanyelv támogatásán alapuló modellek bevezetése elősegíti a nyelvi akadályok leküzdését, a kulturális identitás megőrzését és egyidejűleg az államnyelv elsajátítását. A korszerű oktatási megközelítések integrálása, a szociokulturális kontextus figyelembevétele és az innovatív technológiák alkalmazása biztosítják a minőségi és hatékony fakultatív oktatást, amely elősegíti a tanulók átfogó fejlődését, polgári tudatosságuk kialakulását és sikeres szocializációjukat a modern társadalomban.

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Ковач Ноемі

Науковий керівник / Експерт

Автор Наталка Лібак

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

10555

Кількість слів

88296

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Зверніть увагу, що при автопереведенні редакційні зміни могли бути втрачені. Щоб перевірити можливі спроби маніпулювання текстом, подивіться, будь ласка, звіт про подібність вихідного тексту.

Заміна букв		2
Інтервали		0
Мікропробіли		0
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		39